

Tampere Pispala Mäkikatu 43
Ensimmäisen maailmansodan aikaisen suojahuoneen
dokumentointi 2009

V.-P. Suhonen & Eeva Pettaý

MUSEOVIRASTO

MUSEIVERKET

NATIONAL BOARD OF ANTIQUITIES

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta:	Tampere
Kaupunginosa:	Ylä-Pispala
Osoite:	Mäkikatu 43
Kortteli ja tontti:	1015 - 19
Maanomistaja:	Holmala, Jyrki ja Tuija
Tutkimuksen laatu:	Suojahuoneen esiin kaivaminen ja dokumentointi
Ajoitus:	Uusi aika, 1915-1917
Peruskartta:	PK 2123 09 Tampere
Koordinaatit (YKJ)	Tutkimusalueen keskipiste pkoo: 6826216, ikoo: 3325098
Tutkimuslaitos:	Museovirasto, rakennushistorian osasto (MV/RHO)
Tutkija:	V.-P. Suhonen
Apulaistutkija:	E. Pettaý
Kenttätöaika:	1.4. ja 23.4.2009
Tutkitun alueen laajuus:	n. 13m ²
Rahoittaja:	Museovirasto
Mustavalkonegatiivit:	MV/RHO 217912:1-17
Digitaalikuvat:	MV/RHO 217912:18-38
Mj-rekisteritunnus:	1000008759
Asiaa koskevat MV:n lausunnot:	Diaarinro. 001/300/2009 Diaarinro. 010/300/2009
Tutkimushistoria:	Adel, V. 2008: Tampere. Ylä- ja Ala-Pispalan sekä Tahmelan arkeologinen inventointi 2008
Alkuperäinen raportti:	Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto (MV/RHO)
Kopio (2 kpl):	Pirkanmaan maakuntamuseo, tontin omistaja

Kannen kuva 1. Yleiskuva. Kuva: V.-P. Suhonen 2009.

Tiivistelmä

Museoviraston rakennushistorian osasto suoritti kahtena päivänä, 1.4. ja 23.4.2009, arkeologisia tutkimuksia Tampereen Pispalassa Mäkikatu 43 tontilla, tunnetulla muinaisjäännöskohteella. Kohde tiedettiin I maailmasodan aikaiseksi puolustusvarustukseksi. Yksityisomistuksessa olevalla tontilla sijaitseva rakenne löytyi Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Tampereen Pispalan ensimmäisen maailmansodan linnoitusten inventoinnissa vuonna 2008. Tontin omistajat hakivat kohteeseen kajoamislupaa uudisrakennusta varten. Arkeologisten tutkimusten tarkoituksena oli selvittää betonisen puolustusvarustuksen tarkempi luonne sekä dokumentoida rakenne. Rakenne tulkittiin tutkimuksissa suojahuoneeksi. Tutkimukset katsottiin riittäviksi Museoviraston osalta ja kohde vapautettiin muinaismuistolain rauhoituksesta.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	5
2. Historiallinen tausta.....	5
3. Ympäristö	5
4. Menetelmät	6
5. Havainnot.....	6
6. Lopuksi	9
Lähteet.....	10

LIITE I Peruskarttaote

LIITE II Yleiskartta

LIITE III Kuvaluettelo

LIITE IV Kaivauskartat

1. Johdanto

Museoviraston rakennushistorian osasto suoritti virkатыönä kahtena päivänä, 1.4. ja 23.4.2009, arkeologisia tutkimuksia Tampereen Pispalassa Mäkikatu 43 tontilla, tunnetulla muinaisjäännöskohteella. Kohde tiedettiin I maailmasodan aikaiseksi puolustusvarustukseksi. Yksityisomistuksessa olevalla tontilla sijaitseva rakenne löytyi Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Tampereen Pispalan ensimmäisen maailmansodan linnoitusten inventoinnissa vuonna 2008. Tontin omistajat hakivat kohteeseen kajoamislupaa uudisrakennusta varten. Arkeologisten tutkimusten tarkoituksena oli selvittää betonisen puolustusvarustuksen tarkempi luonne sekä dokumentoida rakenne. Kaivausten kustannuksista vastasi Museovirasto. Tutkimusten johtajana toimi V.-P. Suhonen ja apulaistutkijana Eeva Pettäy.

2. Historiallinen tausta

Suomenlahden linnoittamista suunniteltiin jo vuonna 1907. Venäläiset aloittivat meririntaman rakentamisen Pietarin suojaksi kuitenkin vasta viisi vuotta myöhemmin, vuonna 1912, kun kansainvälinen ilmapiiri kiristyi I maailmansodan alla. Merilinnostusta ei katsottu riittäväksi, maata tuli puolustaa myös mantereen puolelta. Sodan sytyttyä vuonna 1914 alettiin nopeasti tehtyjä linnoitussuunnitelmia toteuttaa.¹

Sodan alettua Saksa hyökkäsi länteen ja itään. Suomenlahden merilinnostus oli saatu puolustuskelpoiseksi, mutta Pietarin puolustusta kehitettiin edelleen siltä varalta, että saksalaiset nousisivat maihin länsirannikolla. Laaja linnoitusketju tuli kulkemaan pääkaupunkiseudulta Virtojen, Ähtärin ja Kuopion kautta Nurmekseen. Pispala kuului myös tähän puolustuslinjaan, puolustuslaitteiden rakentaminen aloitettiin siellä vuoden 1915 elokuussa.²

Venäläiset rakensivat Pispalan harjulle yhtenäisen linnoitusjärjestelmän vuosina 1915-1917. Pispalan puolustusasemasta löytyy hyvin niukasti historiallisia lähteitä, ainakin Suomen puolelta. Venäjän sotahistoriallisessa arkistossa tiedetään olevan Suomen puolustusuunnitelmia ja esimerkiksi Pispalan puolustusasemaa koskevia asiakirjoja.³

3. Ympäristö

Pispalan harju sijaitsee Tampereen länsiosassa Näsijärven ja Pyhäjärven välisellä kannaksella. Pispalasta tunnetaan useita I maailmasodan aikaisia puolustuslaitteita, laajin linnoituslaittekeskittymä sijaitsee juuri harjun laella. Vahvimmat linnoituslaitteet rakennettiin betonista, ja juuri nämä ovat parhaiten säilyneet. Tavallisimpia, säilyneitä jäännöksiä, alueella ovat konekiväärien tuliasemat ja miehistön suojahuoneet. Paikallisten asukkaiden mukaan linnoituslaitteet ovat olleet yhteydessä toisiinsa yhdyshautoilla.

Mäkikatu 43 tontti sijaitsee Ylä-Pispalan kaupunginosassa, Mäkikadun ja Portaanpään välissä, länteen viettävällä rinteellä noin 135 m mpy. Betonirakenne sijaitsee tontin pohjoisreunassa kahden ulkorakennuksen välissä. Paikallisten asukkaiden mukaan vastaavanlainen betonirakenne on

¹ Laine 1996, 8

² Adel 2009, 73; Laine 1996, 8

³ Adel 2009, 71

sijainnut viereisen parkkipaikan kohdalla, Mäkikadun eteläpuolella, noin metrin syvyydessä. Parkkipaikan alla on mahdollisesti vielä säilyneitä rakenteita.⁴

Alue, jolla linnoitusrakenteita on saattanut säilyä, on merkitty yleiskarttaan (Liite II) muinaisjäännösalueeksi. Muinaisjäännösalue on määritelty Pirkanmaan maakuntamuseon toimesta Pispalan kaavoitusta varten. Nyt tutkittu alue on vapautettu rauhoituksesta ja poistettu alkuperäisestä aluerajauksesta.

4. Menetelmät

Tutkimuksia suoritettiin kahtena päivänä. Ensimmäisenä päivänä apuna oli pieni kaivinkone. Maa oli kuitenkin vielä niin jäässä, että tutkimukset päätettiin siirtää myöhemmäksi. Toisena päivänä, 3 viikkoa myöhemmin, maa oli sulanut ja kaivaminen onnistui vaivatta. Kaivaminen tapahtui lapioin ja lastoin. Mäkikatu 43 tontin betonirakenteen rajat kaivettiin kahdelta puolelta (W ja S) kokonaan esiin ja noin metrin matkalta E-puolelta kohteen laajuuden ja luonteen selvittämiseksi. N-puolella rakenne rajautui betoniatiaan.

Kaivaukset dokumentointiin yksikködokumentointia noudattaen, piirtäen ja valokuvaten. Valokuvadokumentoinnissa käytettiin sekä mustavalko- että digitaalikuvausta (MV/RHO). Maakerrokset saivat yksikkönumerot 1 ja 2. Kaivauksilla ei katsottu tarpeelliseksi seuloa maita. Kaivauslöydöt olivat kaikki resenttejä ja ne heitettiin jo kentällä pois.

Rakenne mitattiin paikalleen mittanauhan avulla ympäröivien rakennusten nurkista. Korkeudet saatiin korkeuskiintopisteestä (121,82 m mpy), joka sijaitsee Portaanpään ja Päivölänkadun risteyksen pohjoisosassa sijaitsevan talon kivijalassa. Kiintopisteen tiedot saatiin Tampereen kaupungin kaupunkimittauksesta. Tampereella on käytössä oma koordinaattijärjestelmä ns. Tampereen koordinaattijärjestelmä = Tre.

5. Havainnot

Betonirakenteen reunat kaivettiin esiin poistamalla reunoilta ja osittain sen päältä pintamaa, tummanruskea hiekkansekainen multa (1) sekä lehtikerros. Rakenteen W-sivulta paljastui pintamaan alta tasainen laastikerros, joka jatkui noin 1,5m levyisenä kaistaleena rakenteen sivun suuntaisena. Laastikerroksen funktio ei paljastunut tutkimuksissa.

Rakenteen S-sivun molempien nurkkien lähellä, 5-15cm päässä rakenteesta, oli kaksi rautatappia. Sivun itäpäässä, tummanruskeassa mullassa, oli vierekkäin kaksi lautaa tai hirrenpätkää. Ne eivät kuitenkaan näyttäneet kuuluvat betonirakenteeseen. Sivun länsipäässä oli noin metrin levyinen aukko, joka oli näkyvissä jo entuudestaan. Aukon kautta näki hieman rakenteen sisäpuolelle, joka oli suurimmaksi osaksi täytetty tai täyttynyt maalla, kivillä ja tiilillä.

⁴ Adel 2008; Adel 2009, 75-76

Kuva 2. Aukko S-sivulla. Kuvan vasemmassa laidassa näkyy laastikerrosta. Kuva: V.-P. Suhonen 2009.

Kuva 3. Rakenne oli täytetty tai täyttynyt lähes kokonaan. Kuva: V.-P. Suhonen 2009.

Rakenteen E-sivusta kaivettiin vain noin metrin matkalta. Noin 25-55cm syvyydestä tuli isoja kiviä, jotka olivat kuuluneet rakenteeseen, mutta romahtaneet. Kivet olivat kiinni ruskeassa hiekkansekkaisessa sorassa (2). Kivien kohdalta paljastui aukko, joka tulkittiin sisäänkäynniksi.

Kuva 4. Sortuneita kiviä sisäänkäynnin edessä. Kuva: V.-P. Suhonen 2009.

Rakenteen sivuilla näkyi selvästi hirsikehikon jäljet betonissa. Betonin yläosassa oli runsaasti pieniä kiviä. Katto oli melko tasainen, mutta länsireuna taittui noin 80cm matkalta luiskaksi.

Mäkikatu 43 tontin betonirakenne tulkittiin I maailmansodan aikaiseksi suojahuoneeksi. Kooltaan suojahuone oli noin 3,5m x 3,3m. Tykkituloista kestäviä suojahuoneita rakennettiin puolustusasemien ja tykkipattereiden yhteyteen sekä puolustuslinja taakse muun muassa varasto- ja esikuntatiloiksi.

Yhdyshautoista ei tehty minkäänlaisia havaintoja. Yhdyshauta on tosin saatettu myös kattaa, etenkin jos se on rakennettu rinteeseen, jolloin se ei ole tarjonnut riittävää suojaa.⁵

⁵ Lagerstedt 2008, 40, 47

6. Lopuksi

Tampereen Pispalan Mäkikatu 43 tontin betonirakenne oli entuudestaan tunnettu betonoitu puolustusvarustus ja ajoitettu I maailmasodan aikaiseksi. Yksityisomistuksessa olevalla tontilla sijaitseva rakenne löytyi Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Tampereen Pispalan ensimmäisen maailmansodan linnoitusten inventoinnissa vuonna 2008. Rakenteen tarkempaa luonnetta ei tunnettu entuudestaan. Rakenne tulkittiin tutkimuksissa suojahuoneeksi. Tutkimukset katsottiin riittäviksi Museoviraston osalta ja kohde vapautettiin muinaismuistolain rauhoituksesta. Muinaisjäännösalueen pohjoisosassa tehtävät rakennustyöt edellyttävät arkeologisia tutkimuksia.

Helsingissä 12.5.2010

V.-P. Suhonen

Eeva Pettäy

Lähteet

Painetut lähteet

Adel, V. 2009: I maailmansodan aikaisten linnoitusten inventointi Tampereen Pispalassa. *Pirkanmaan alta* 10. Arkeologisia tutkimuksia. (70-80)

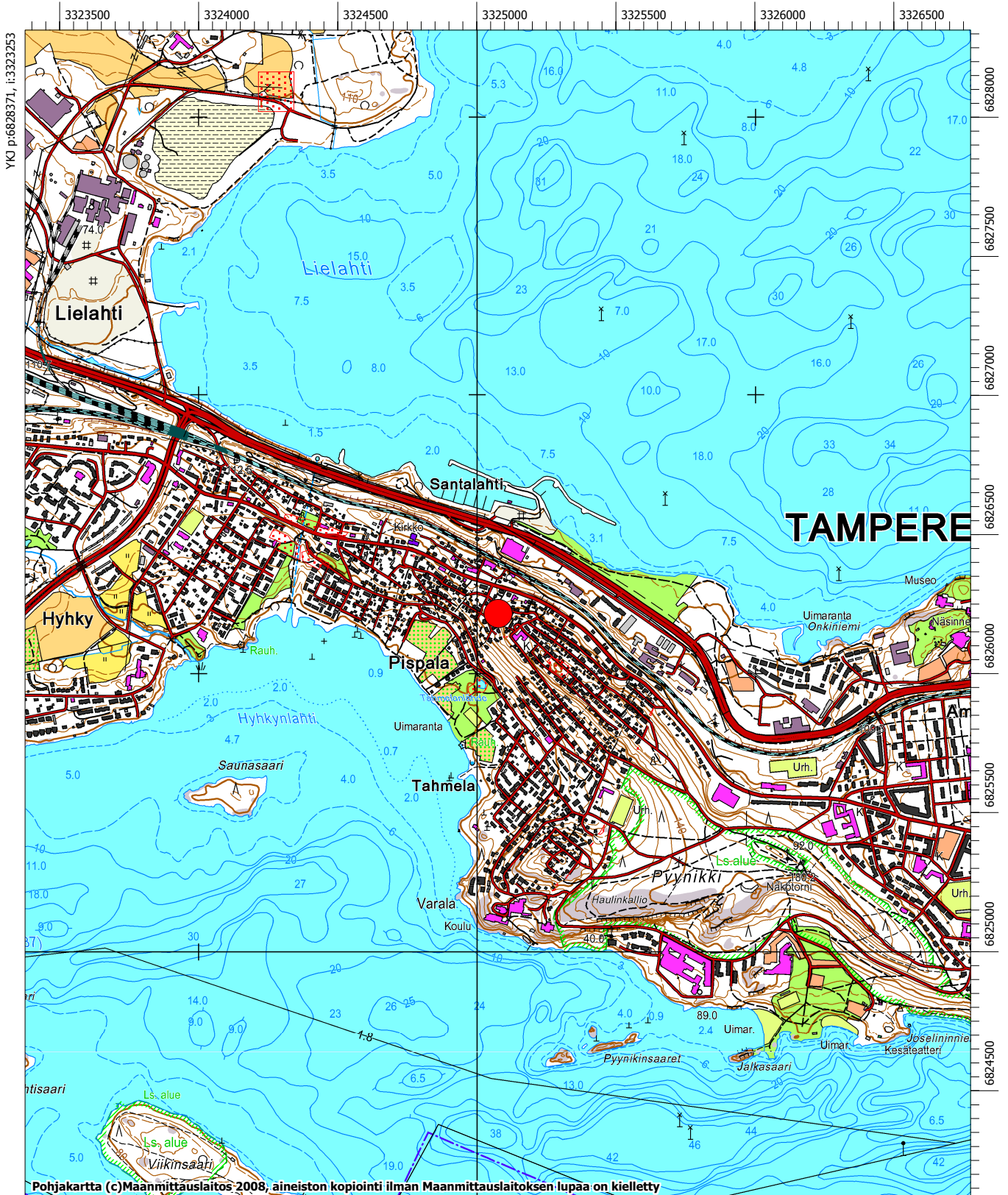
Jutikkala, E. 1979: *Tampereen historia* III

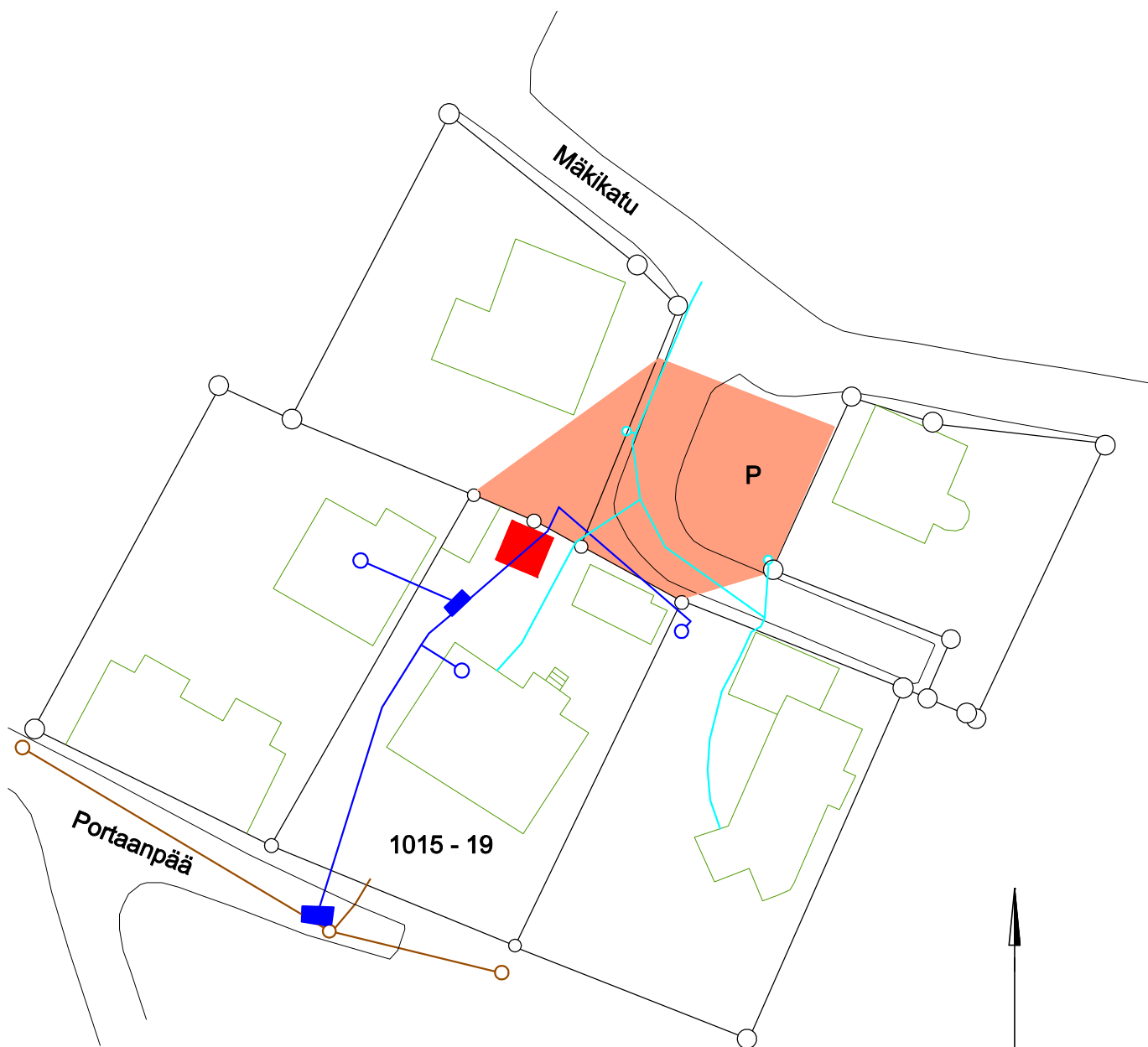
Laine S. 1996: Ensimmäinen maailmansodan aikainen maalinnoitus Helsingissä. *Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisu* 1996:3.

Painamattomat lähteet

Adel, V. 2008: Tampere. Ylä- ja Ala-Pispalan sekä Tahmelan arkeologinen inventointi 2008. Inventointikertomus. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Lagerstedt, J. 2008: Ensimmäisen maailmansodan aikaiset maalinnoitteet Suomessa. Sotilaskäytöstä suojelukohteiksi. Pro gradu –tutkielma.

Pohjoinen

20 m

- Suojahuone
- Muuinaijäännösalue
- Tontin rajat
- Vesijohto
- Sähköjohto
- Viemärijohto

Tampere, Pispala	Mäkikatu 43 Yleiskartta
V.-P. Suhonen 2009	Mk 1:500
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Tampereen vesi & Tampereen sähkö	MUSEOVIRASTO, RAKENNUSHISTORIAN OSASTON ARKISTO HELSINKI
Puht. piirt. Eeva Pettäy	Liite II

Kuvaluettelo

Liite III

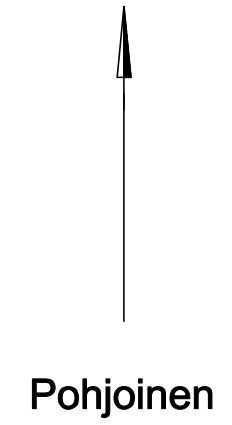
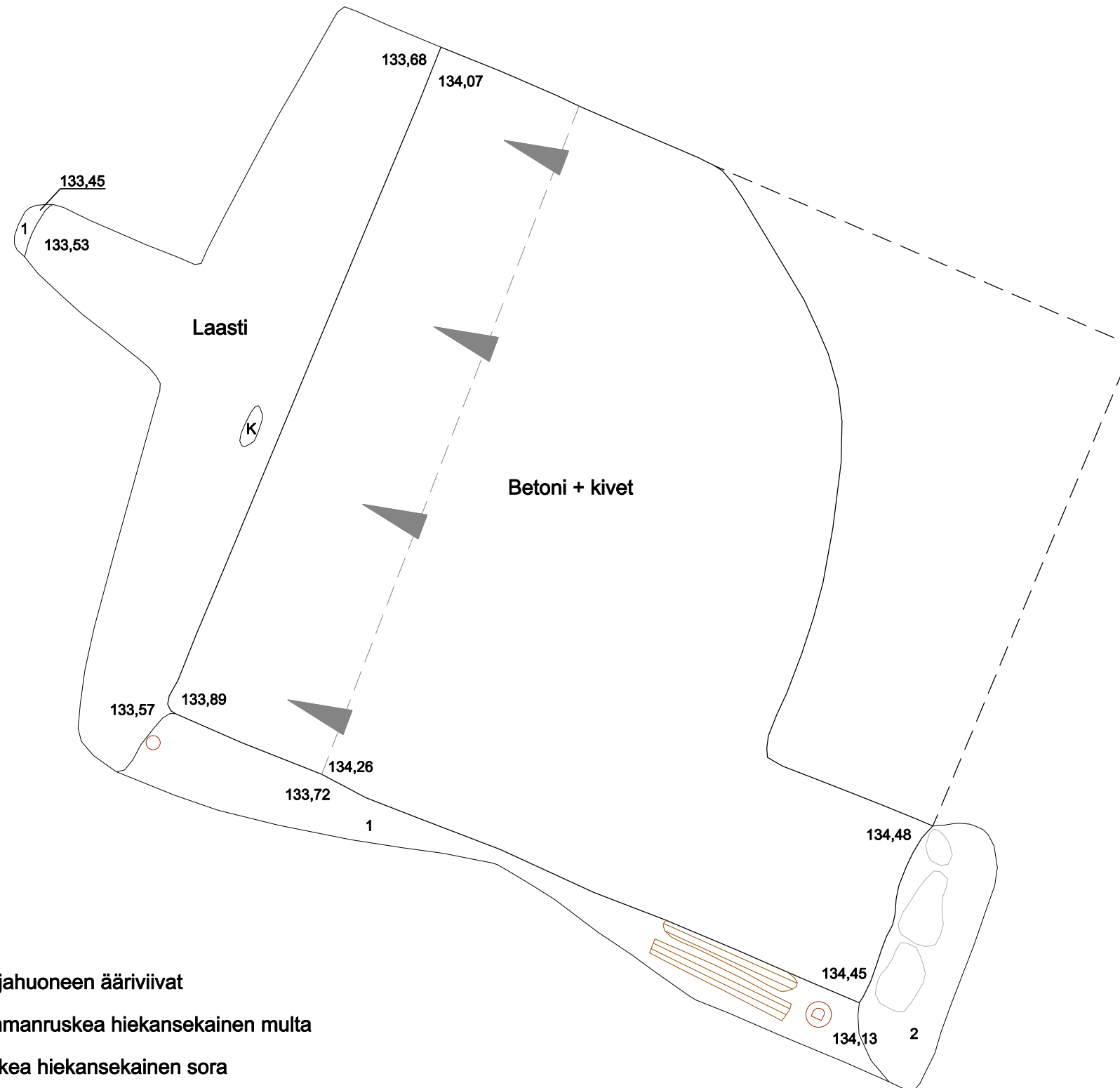
MV/RHO 217912: 1-3

Tampere Pispala Mäkikatu 43 2009

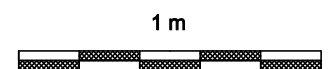
Kuvat: V.-P. Suhonen

Kuvan numero	Aihe	Kuvatyyppi
217912:1	Suojahuone, ES-kulma, kuvasuunta N-S	mustavalkoinen negatiivi
217912:2	Suojahuone, kuvasuunta NE-SW	mustavalkoinen negatiivi
217912:3	Suojahuone, kuvasuunta N-S	mustavalkoinen negatiivi
217912:4	Suojahuone, kuvasuunta SE-NW	mustavalkoinen negatiivi
217912:5	Suojahuone, kuvasuunta SE-NW	mustavalkoinen negatiivi
217912:6	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:7	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:8	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:9	Suojahuone, kuvasuunta NE-SW	mustavalkoinen negatiivi
217912:10	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen N-nurkasta, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:11	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen W-nurkasta, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:12	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen W-nurkasta, kuvasuunta W-E	mustavalkoinen negatiivi
217912:13	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen W-nurkasta, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:14	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen W-nurkasta, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:15	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen S-nurkasta, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:16	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen W-sivusta, kuvasuunta SW-NE	mustavalkoinen negatiivi
217912:17	Suojahuone, kuvasuunta S-N	mustavalkoinen negatiivi
217912:18	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:19	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:20	Suojahuone, kuvasuunta S-N	digitaalikuva
217912:21	Suojahuone, kuvasuunta NE-SW	digitaalikuva
217912:22	Suojahuone, kuvasuunta SE-NW	digitaalikuva
217912:23	Suojahuone, kuvasuunta S-N	digitaalikuva
217912:24	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen N-nurkasta, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:25	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen N-nurkasta, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva

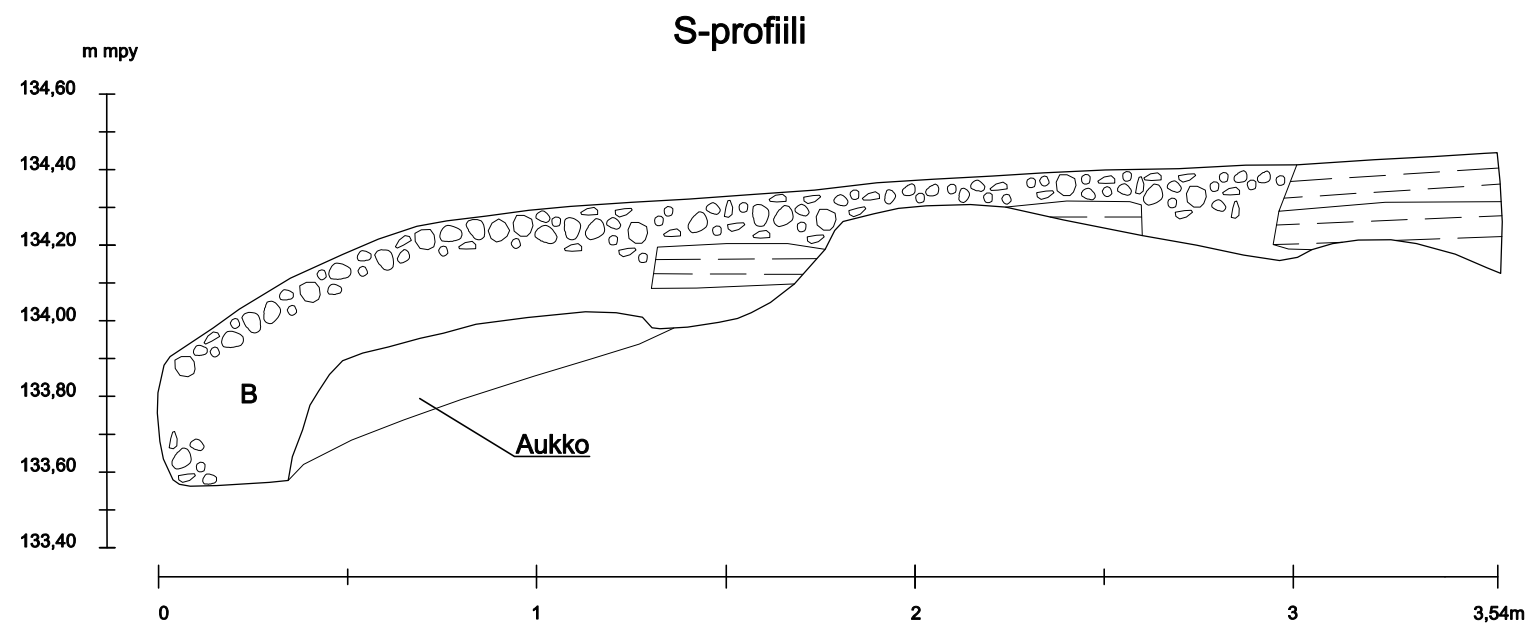
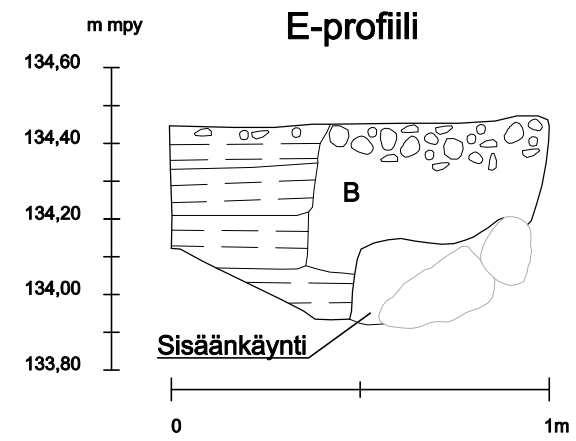
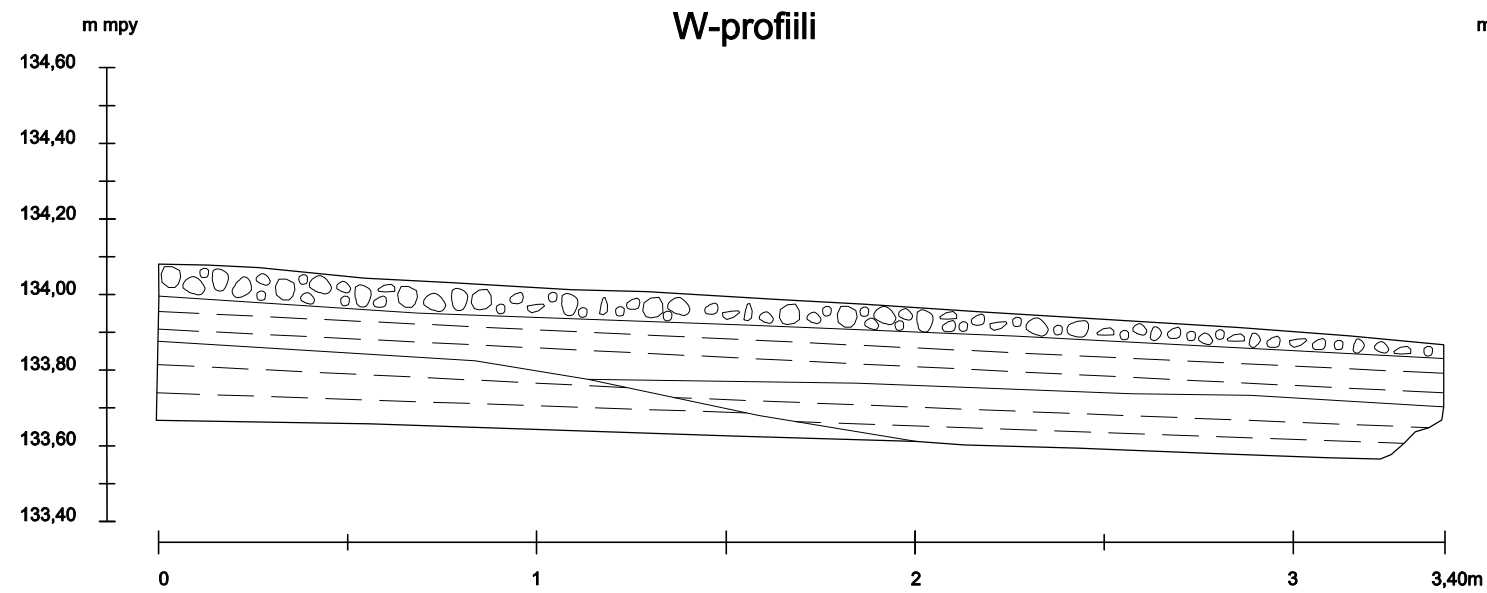
Kuvan numero	Aihe	Kuvatyyppi
217912:26	Suojahuone, yksityiskohta rakenteen W-nurkasta, kuvasuunta NW-SE	digitaalikuva
217912:27	Suojahuone, kuvasuunta S-N	digitaalikuva
217912:28	Suojahuone sisältä	digitaalikuva
217912:29	Suojahuone, yksityiskohta sisäänkäynnistä, kuvasuunta S-N	digitaalikuva
217912:30	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:31	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:32	Suojahuone, kuvasuunta S-N	digitaalikuva
217912:33	Suojahuone, kuvasuunta NE-SW	digitaalikuva
217912:34	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:35	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:36	Suojahuone, kuvasuunta SW-NE	digitaalikuva
217912:37	Suojahuone, kuvasuunta SE-NW	digitaalikuva
217912:38	Suojahuone, kuvasuunta N-S	digitaalikuva

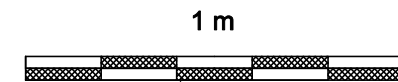
- Suojahuoneen ääriiviat
- 1 Tummanruskea hiekankertainen multa
- 2 Ruskea hiekankertainen sora
- (K) Kivi
- Sortunut kivi
- Rautatappi
- ▨ Puu
- ▴ Jyrkkä reuna

Tampere Pispala Mäkikatu 43 V.-P. Suhonen 2009	Suojahuone Dokumentointitaso
	Mk 1:25
MITTAUSDOKUMENTOINTI Eeva Pettäy 2009 Puht. piirt. Eeva Pettäy 2009	MUSEOVIRASTO, RAKENNUSHISTORIAN OSASTON ARKISTO HELSINKI
Liite IV: 1	

- m mpy
- 134,60
134,40
134,20
134,00
133,80
133,60
133,40
- Hirsikehikon jäljet betonissa
 - Kivi
 - Sortunut kivi
 - B
 - Betoni

Tampere Pispala Mäkikatu 43 V.-P. Suhonen 2009	Suojahuone Profililit
MITTAUSDOKUMENTOINTI	MUSEOVIRASTO, RAKENNUSHISTORIAN OSASTON ARKISTO HELSINKI
Eeva Pettaý 2009 Puht. piirt. Eeva Pettaý 2009	Mk 1:20 Liite IV: 2